

Poul Erik Thyrrings eget hus

Udgivet af Realdania By & Byg

FOTOS OG ILLUSTRATIONER

Helene Høyer Mikkelsen:

S. 1, 2, 4-5, 6, 8-9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 23, 24-25, 26, 29, 32, 34, 36-37, 40, 41, 42, 50, 51, 52 samt omslag.

Udlånt af familien:

S. 12, 16, 19, 28, 38, 45 samt flap.

Poul Erik Thyrring:

Tegninger.

Realdania By & Byg:

S. 30-31

Ib Andersson / Lokallhistorisk Arkiv Herning:

S. 35

Sven Thoby / Københavns Museum:

S. 43

Fotograf ukendt / Lokallhistorisk Arkiv i Herning:

S. 44

Fotograf ukendt / Kgl. Bibliotek / Visda:

S. 46 (48) og 49.

Poul Erik Thyrring, Gert Edstrand, Villy Brockstedt-Christensen

og Ivar Brockstedt-Christensen / Kgl. Bibliotek:

S. 47

Vi har søgt at opspore og indbente tilladelse hos alle rettighedshavere til de fotos, der er brugt i bogen. Hvis der er rettighedshavere, vi ikke har kunnet finde, er de meget velkomne til at kontakte os.

© april 2024 – Poul Erik Thyrrings eget hus

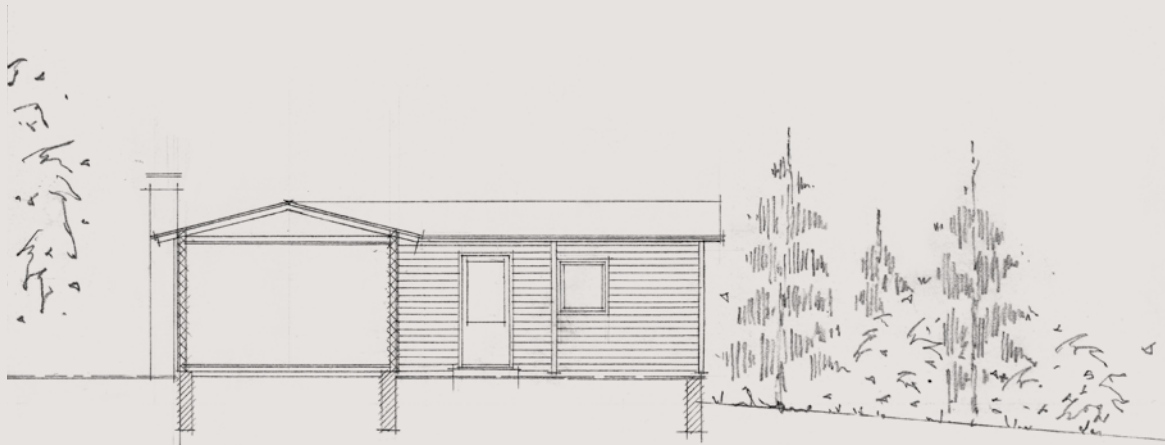
ISBN 978-87-93746-85-5

Udgivet af: Realdania By & Byg

Tekst: Arkitekt maa Johannes Hedal Hansen

Layout og tryk: OAB-Tryk ApS, Odense

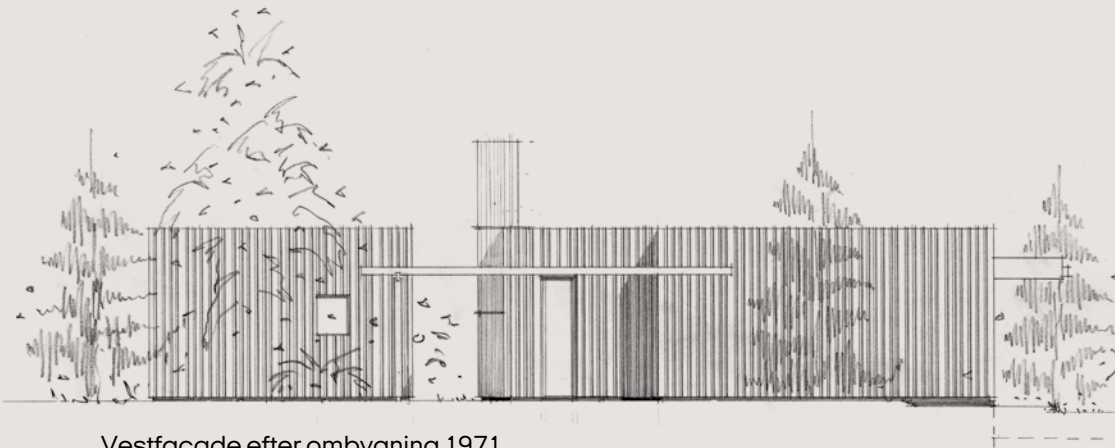
**Snit og facadetegninger af
Poul Erik Thyrnings eget hus**

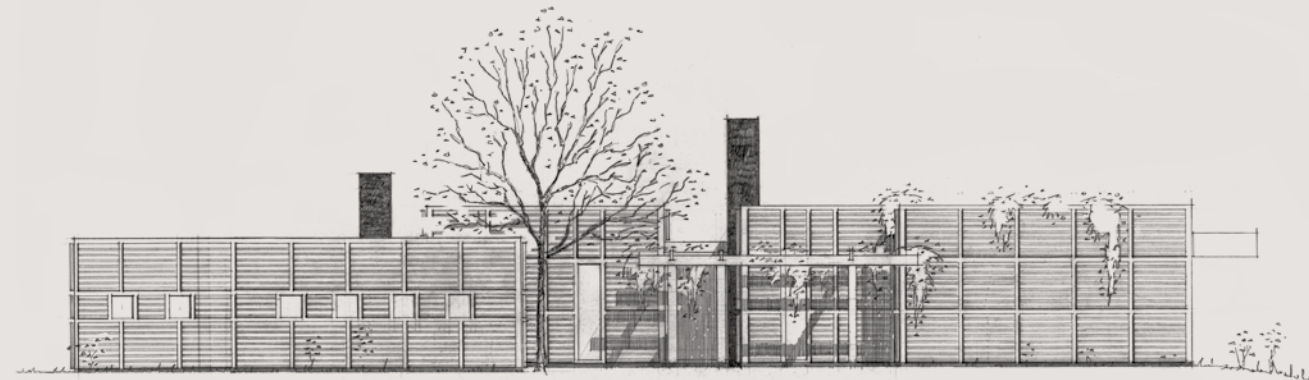
Vestfacade af det tidligere sommerhus før ombygning 1969-1971.

Vestfacade efter tilbygning med garage 1981.

Vestfacade efter ombygning 1971.

Vestfacade efter ombygning af garage til tegnestue 1985.

Forord

Da den danske arkitekt Poul Erik Thyrring i 1971 opførte sit eget hus midt på den jyske hede, skabte han ikke blot et unikt enfamiliehus; han skabte også et enestående eksempel på arkitekturretningen 'organisk brutalisme' og en afspejling i en mindre og mere menneskelig skala af den arkitektur, som fra 1950'erne prægede meget af velfærdsstatens institutionsbyggeri, og som han selv i høj grad bidrog til.

Hans egen private familiebolig midt i den storslåede natur syd for Herning blev skabt med både blødhed og hårdhed; organisk og brutalt.

Det organiske knytter sig til husets nænsomme placering i naturen, de sammenflettede bygninger og de frie passager inde i huset, som skabte grobund for nærvær og fællesskab. Det brutale knytter sig til brugen af rå materialer og utilsørede konstruktioner.

Poul Erik Thyrrings eget hus repræsenterer stilretningen 'brutalisme', afledt af det franske 'béton brut': rå beton. Brutalismens arkitekter sværgede til de rå overflader og de synlige konstruktioner, men hos mange af de danske arkitekter, heriblandt Poul Erik Thyrring, blev den rå brutalisme bearbejdet i en mere organisk retning, der favnede både det menneskelige og det stedbundne.

I 2021 købte Realdania By & Byg Poul Erik Thyrrings eget hus for at sikre og bevare det for eftertiden som et væsentligt bidrag til vores fælles kulturhistorie og som et markant udtryk for Poul Erik Thyrrings personlige tilgang til arbejdet med arkitektur.

Hos ham blev ærlighed, fællesskab og nærvær vægtet lige så højt som formsprog og materialevalg – helt i tråd med hans eget hus, som i dag indgår i Realdania By & Bygs samling af "Arkitekternes egne huse".

Arkitekt Poul Erik Thyrrings
eget hus stod færdigt i 1971.
Det repræsenterer stilen
organisk brutalisme.

Realdania By & Byg
April 2024

A photograph of a log cabin with a red roof and white walls, situated on a grassy hillside. The cabin is partially obscured by bare trees in the foreground and evergreen trees in the background. The ground is covered with fallen leaves and moss.

**Poul Erik Thyrrings
eget hus**

Midt i en lysning

Af arkitekt maa
Johannes Heddal Hansen

Oplevelsen af Poul Erik Thyrrings eget hus er en helhedsoplevelse, der starter allerede i bilen på vejen til huset. Uanset om man nærmer sig Herning fra nord, øst eller syd, mærker man på sin vej dertil det jyske landskabs gradvise forvandling fra markante højderygge og dybe ådale til bløde bakkestrøg og lavninger med vandløb. Et storslået naturforløb, der bibringer en tilstand af uforstyrrethed og eftertænksomhed, en beroligende samhørighed med naturen. Men ved en brat opvågning forlader man motorvejen og sætter kurs mod vest, hvor man passerer landsbyen Arnborg. Man kommer ud i det åbne land med flade marker og en snorlige landevej og føler en let anspændelse: Hvor er det nu, at jeg skal dreje ned?

Når den rette sidevej er fundet, sænkes farten drastisk. Nu kører man ned ad en smal markvej. Efter to skarpe sving befinder man sig i en skov, hvor man efter et lille drej ankommer til huset. Og hvilken ankomst! Midt i en lysning står huset som en organisk fremspiret komposition af grå volumener i forskellige højder, skarpt trukket op i net af røde linjer og med vidtstrakt udsigt over Skjern Å.

På dette stemningsmættede sted bygger arkitekten Poul Erik Thyrring sit eget hus, der over 15 år udvikles fra fritidshus til helårsbolig: Et meget personligt bud på en anden, mere intens måde at bo sammen på, midt i naturen, og samtidig et hus, som viser nye veje ud ad den arkitektoniske blindgyde, som modernismen på dette tidspunkt var begyndt at bevæge sig ind i.

Huset skriver sig ind i en samtid, og med sine grå bølgeaternitplader, sit svenskrøde træværk, rå betonflader og synlige konstruktioner udgør arkitekt Poul Erik Thyrrings eget hus syd for Herning et betydningsfuldt bidrag i dansk arkitekturhistorie og dansk boligbyggeri.

Poul Erik Thyrrings hus er et anderledes og personligt bud på en ny og mere intens måde at bo sammen på midt i naturen.

Brutalismen

Poul Erik Thyrrings eget hus er opført i den arkitektoniske stilretning brutalisme, som kom frem i midten af 1900-tallet.

Ordet brutalisme er afledt af det franske ord 'béton brut', som betyder rå beton. I betegnelsen ligger ikke en intention om en brutal eller aggressiv arkitektur, men derimod en intention om at lade en bygning stå med synlige konstruktioner og rå og utilslørede materialer, især den upudsede beton med dens ujævnheder og aftryk af forskalling.

Selv om ordet 'brutalisme' i sig selv kan lyde menneskefjendsk, var ismen tænkt som det modsatte: Som en ærlig og ukrukket byggestil, der i kraft af ensartethed og prisbillige, 'uindpakkede' materialer, der ikke gjorde noget stads af sig, satte menneskeligt samvær i centrum. Bag denne stil lå en etisk holdning om arkitekturens væsen.

Især Le Corbusier og en lang række engelske arkitekter blev retningsgivende for brutalismen på internationalt plan, mens arkitekturretningen i Danmark blev båret frem af især arkitektfirmaet Friis & Moltke, arkitektparret Eva og Nils Koppel og arkitekterne Gert Edstrand og Poul Erik Thyrring.

En speget byggesag

I forsommeren 1968 køber Poul Erik Thyrring og hans første hustru, Ulla, en 3,3 hektar stor naturgrund vest for landsbyen Arnborg mellem Herning og Brande. Matriklen grænser direkte til Skjern Kanal og Skjern Ås parallelle forløb. Tæt herved findes et beskedent nyere sommerhus af træ, som skyder sig en smule frem i skråningen, så det står omkring fem meter over vandløbene. Husets to fløje danner en vinkel, der omslutter en sydvestvendt terrasse med fri udsigt til landskabet. Lige nord for huset findes et lille gæstehus og længere mod vest et svømmebassin med tilhørende teknikhus.

Allerede fire år forinden har Ulla og Poul Erik bosat sig i Herning-området, hvor de lejer Kaj Munks jagtejendom 'Lokkelykke'. Årsagen til, at en lejlighed i Holte skiftes ud med et landhus i Jylland er, at Poul Erik og hans kompagnon Gert Edstrand har to store byggeprojekter i Herning. Thyrring, der i bund og grund er jyde, flytter dertil for bedre at kunne tilse projekternes udførelse, mens Edstrand passer hovedkontoret i Hørsholm. Medvirkende til beslutningen er nok også, at Poul Erik Thyrrings forældre bor i Herning, hvor faderen er toldforvalter. Det kan derfor ikke undre, at parret falder for den smukke grund, hvor de ser muligheden for endelig at bygge eget hus. For en sikkerheds skyld ansøger de allerede før købet om tilladelse til at anvende det eksisterende hus til helårsbeboelse og eventuelt at bygge nyt på grunden. På trods af, at der ikke er vedlagt noget skitseprojekt, afgiver Rind Sogneråd forhåndstilladelsen efter kun to dage. Det skader næppe sagens gang, at Poul Erik Thyrring er arkitekten bag to markante Herning-byggerier, og at Ulla, der året før er blevet direktør for byens kulturhistoriske museum, skriver ansøgningen på museets brevpapir.

Poul Erik Thyrrings eget hus ligger på en naturgrund på 33.000 m². Grunden ligger oven for den bugtende Skjern Å og den kulturhistoriske Dalgas-kanal også kaldet Store Skjern Å Kanal.

Panoramavinduet mod ådalen bryder facadens stringente opbygning. Ejendommens eneste antydning af en terrasse mod de to åer, er den lille rist ved vinduet.

Herefter ligger sagen stille i et lille års tid. I den periode møder både Ulla og Poul Erik nye samlevere, og mindeligt sætter de et punktum for ti års ægteskab. Ikke desto mindre søger de i foråret 1969 forhåndsgodkendelse til et om- og tilbygningsprojekt for det eksisterende hus. De må ansøge hos både kommunen og Ringkøbing Amt, da huset ligger indenfor å-fredningslinjen. Det indsendte skitseprojekt genanvender de eksisterende fundamenter, ydervægge og tagkonstruktioner. Det nye er, at terrassen i vinklen mellem de to fløje inddrages til en stor stue. Huset fremstår således nærmest kvadratisk. Gæstehuset forudsættes nedrevet og erstattet af et større i forbindelse med svømmebassinet. Facaderne får en lodret bræddebeklædning, der er trukket så højt op, at de lave sadeltage skjules. Mod åen strækker et panoramavindue sig fra gulv til loft. Som prikken over i'et i metamorfosen erstattes den murede skorsten af et fritstående stålrør.

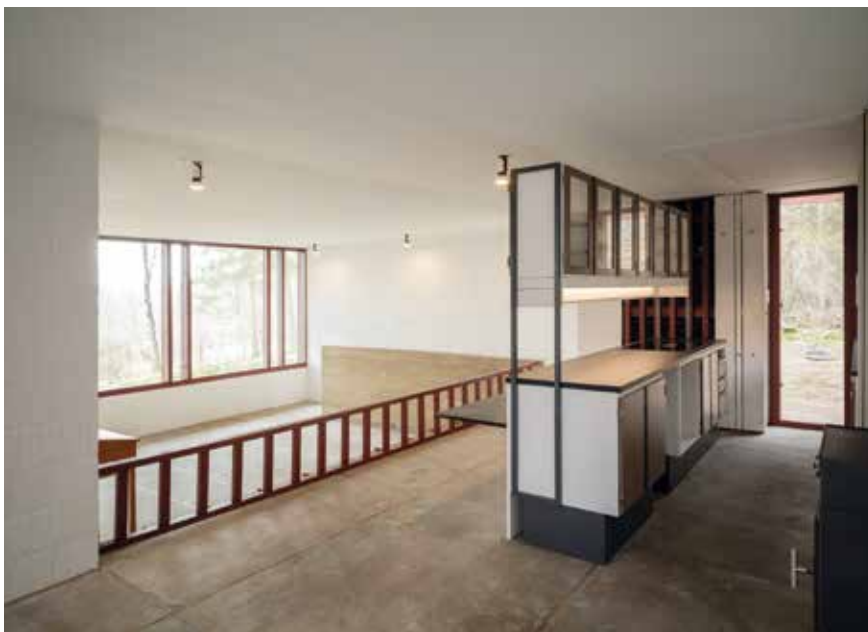
Hvis projektet var blevet udført efter tegningerne, ville det placere sig nydeligt i rækken af danske ferie- og enfamiliehuse, der flittigt publiceres i disse år som eksemplariske forbilleder på god smag. Sådan kommer det dog ikke til at gå. I den videre bearbejdelse ændres huset radikalt fra en tidstypisk sortmalet træpavillon til en brutalistisk eternitkasse.

Poul Erik Thyrring lagde stor vægt på at skåne landskabet omkring huset. Ved opførelsen af husets tilbygning blev fundamentet udgravet ved håndkraft.

Køkkenet er i åben forbindelse med den lave opholdsstue, forstuen, skabsgangen og tegnestuen, hvor der også er køjer.

Selvom skitseprojektet uden problemer bliver forhåndsgodkendt af både amt og kommune, går der igen knapt et år, førend det endelige byggeandragende indsendes til Rind Kommune. Byggetilladelsen gives i maj 1970, men nu af Herning Kommune som følge af den netop gennemførte kommunalreform. Hermed er ansøgningen genstand for en mere struktureret sagsbehandling, og embedsværket strækker sig til det yderste med godkendelsen af projektet. En af kommunens bygningsinspektører nægter selv at godkende byggeriet, som han kalder hæsligt og upassende på den naturskønne grund. Først da Poul Eriks mor, der som den pensionerede toldforvalters hustru nyder en vis status, har spillet kort med nogle andre Herning-notabiliteters hustruer, bliver den lurende skandale afværget, og tilladelsen bliver givet. Dog undgår kommunen at bruge ordet 'tilladelse' i svaret på Thyrrings andragende – det meddeles vrissent, at “man har taget Deres oplysning om byggeri på Deres ejendom til efterretning.”

Køkkenet er opført i modulsystemet M160, som Poul Erik Thyrring selv tegnede. Systemet blev senere udviklet til laboratorierne på Panum Institutet.

Da huset stod færdigt i 1971 var køkkenet bygget i træ med åbne hylder og en spiseplade. Senere blev køkkenet udskiftet med modulsystemet MI60.

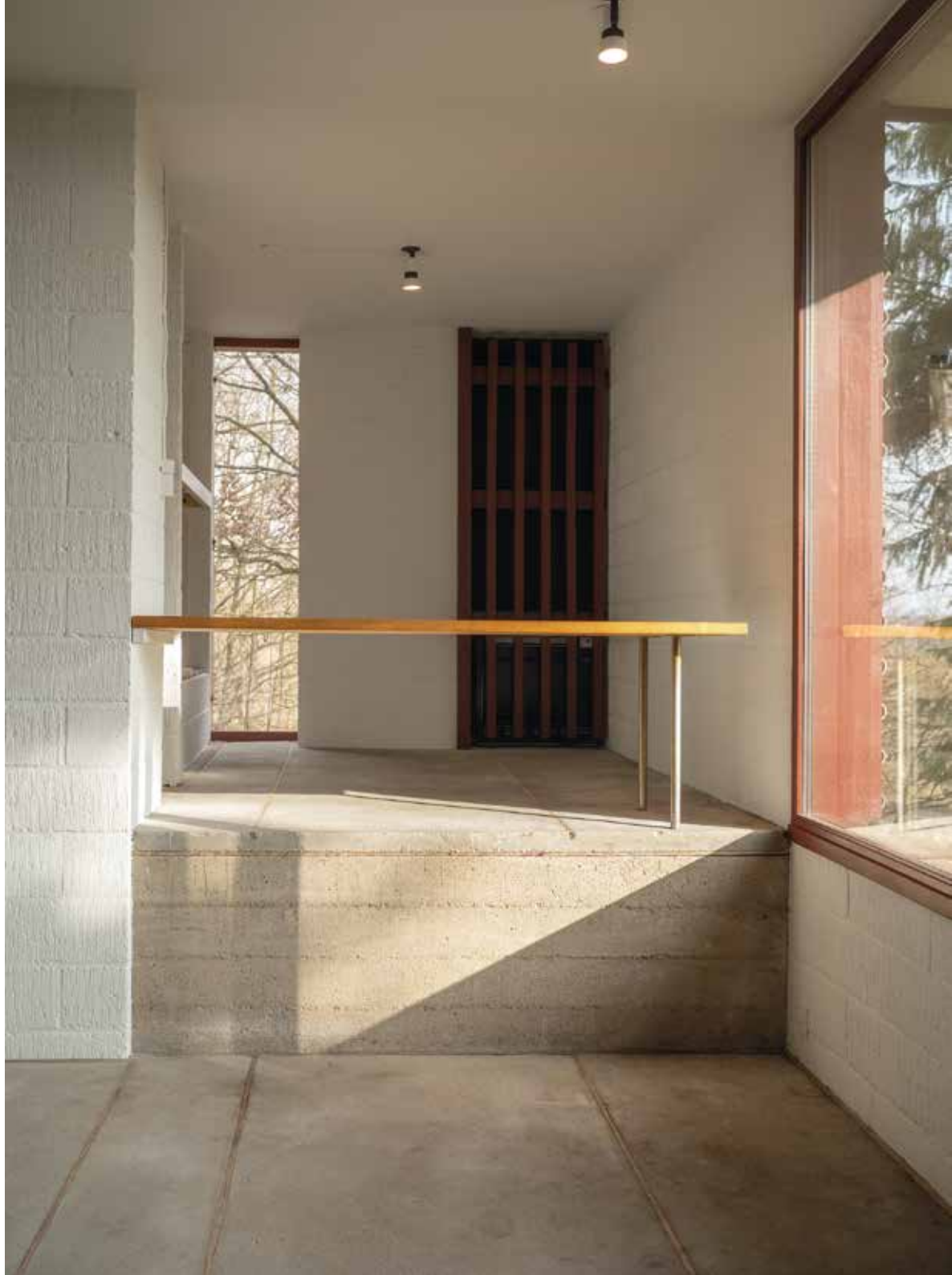
Byggeriet sættes i gang i september og udføres hen over vinteren. Huset står færdigt i maj 1971. Planløsningen i det færdige hus svarer i det store hele til det forhåndsgodkendte skitseprojekt fra 1969, dog er der nu indrettet en tegnestue i det eksisterende gæstehus nord for hovedhuset. Desuden er den murede skorsten bibeholdt men forhøjet, så den fremstår slankere. I materialevalget er der sket et markant skift væk fra den planlagte træbeklædning. I stedet fremstår huset med de meget usædvanlige facader af eternitbølgeplader. Også i det indre har huset fået et mere radikalt udtryk, da de oprindelige trævægge overalt er skjult bag en skalmur af gasbetonblokke.

Genbrug og knopskydning

Poul Erik Thyrrings hus er et godt eksempel på, hvordan der med genbrug kan skabes et mindst lige så godt resultat som ved nybyggeri. Da det er nødvendigt at holde sig til omridset af det oprindelige sommerhus, bliver den store opholdsstue skabt ved at bortgrave terrassen og lægge gulvet godt 80 centimeter lavere end i resten af huset. Derved får den nye del ekstra højde, mens de eksisterende rum bagved beholder en god udsigt. Ad en lille trappe

Den sorte plade monteret på køkkenets yderside er husets 'spisestue'.

Stuen med kig til tegnebordet
i Poul Erik Thyrrings tid.
Fra tegnebordet er der en
formidabel udsigt over ådalen.

fra den store stue er der adgang op til entreen og køkkenet i husets nordvestlige hjørne. Begge funktioner er integrerede dele af rummet. Køkkenet er visuelt afskærmet fra stuen af en åben reol med en langstrakt spiseplads foran. Resten af rummets nordside danner et mere intimt opholdsareal med en væghængt brændeovn, og herfra er der gennem en smal skabsgang adgang til soveområdet med badeværelse mod øst. Huset har kun to sovepladser i en niche, som står i åben forbindelse med opholdsstuen – en fast bordplade ved niveauspringet er eneste adskillelse mellem de to dele.

Huset er dermed ét stort rum i to forskudte planer, samlet under ét gennemgående loft. I skitseprojektet fra 1969 kan soveafdelingen i huset lukkes af med skydedør og -væg, men i sidste ende udføres huset helt uden døre – bortset fra badeværelset. Denne løsning skaber en bolig, hvor familielivet udspiller sig i ét stort, socialt rum uden aflukkede celler, hvor den enkelte kan afsondre sig. Som kontrast til dette store rum er alle dør- og vinduesåbninger meget smalle: henholdsvis 60 og 50 centimeter brede. Åbningerne strækker sig fra gulv til loft. De kan alle anvendes til gennemgang, så inde og ude forbindes bedst muligt. For at komme fra hovedhuset til tegnestuen skal man ligeledes gennem to smalle døre, placeret overfor hinanden i passagen mellem de to bygninger. Panoramavinduet mod syd er eneste undtagelse fra princippet. De æstetiske overvejelser bag disse snævre spalter er givetvis at accentuere kontrasten mellem den horisontale panoramaudsigt og de stadig

Før huset blev udvidet i 1981 var tegnestue og sovepladser en integreret del af det store fællesrum med stue og køkken.

skiftende kig til skovens vertikale træstammer, der opstår gennem de øvrige åbninger, mens man bevæger sig rundt i huset. Desuden skaber åbningerne fra gulv til loft klart definerede murflader i interiøret.

Den lille tegnestue har kun få vinduer og afviger dermed stærkt fra hovedhusets udstrakte rum. En pergola forbinder de to bygninger og strækker sig samtidigt ud mod ankomstpladsen foran huset, hvor søjlerne spiller sammen med træernes stammer. Nogle år efter opførelsen aflukkes passagen mellem bygningerne med et spinkelt vindfang af glas, således at pergolaen fortsat fornemmes som bindeled mellem huset og naturen.

Fra fritid til fuld tid

I 1979 beslutter Karen og Poul Erik Thyrring at flytte permanent til huset ved Arnborg, og da de nu har to sønner, er en udvidelse uundgåelig. Nybyggeriet kobles på tegnestuen, der nu bliver et gennemgangsrum med soveplads til gæster. Da den nye fløj er lavere og har regelmæssigt placerede vinduer, får den et udpræget horisontalt præg, hvormed den omfavner ankomstpladsen

Der er ingen døre mellem rummene i Poul Erik Thyrrings hus. Kun til badeværelserne kan man lukke af.

Poul Erik Thyrrings hus består af tre sammenbyggede bygninger: et hovedhus med stue og køkken, et annekst og en tilbygning med værelser. Hver bygning har sin egenart men den samme rå og ærlige karakter.

foran huset. Den lave tilbygning forstærker dermed den umærkeligt iscenesatte ankomst til huset, hvor man efter flere knæk i den smalle vej befinder sig i en lysning med huset som midtpunkt.

Udvidelsen indeholder en centralt placeret forstue med brændeovn, et stort værelse til drengene, et badeværelse samt et bryggers. I den nordligste ende placeres en carport, der i 1985 aflukkes og tages i brug til tegnestue. Omkring samme tidspunkt deles værelset i to, så sønnerne får hvert deres værelse. Princippet med smalle gangarealer og dørløse åbninger mellem rummene er her gennemført i overensstemmelse med hovedhuset. I modsætning til hovedhuset er lofterne i tilbygningen overalt lave og vinduerne små kvadrater. Det giver denne del af huset en egen stemning. De malede plankegulve og ru bræddelofter understreger forskellen mellem de to bygninger.

Udvidelsen beklædes med samme system af eternitplader som hovedhuset. Samtidigt tilføjes et drivhus på østfacaden. Den skulpturelle trækonstruktion sætter en accent på den meget lange facade og skaber en blødere overgang mellem hus og natur. Dermed fortsættes pergolaens formidlende

virkning fra ankomstsiden til husets bagside. Over en 15-årig periode opstår således en velafbalanceret komposition af tre bygninger med et organisk, selvgroet udtryk, der følger sig smukt ind i omgivelserne.

Naturen sejrer

Thyrring bestræber sig overalt på at indpasse sin radikale arkitektur i omgivelserne; fra de første skitser, til huset finder sin endelige form, ses en udvikling i respekten for naturens forudsætninger. Allerede mens hovedhuset er under opførelse, begynder selv små højdeforskelle i landskabet at få indflydelse på husets udformning. I skitseprojektet fra 1969 er panoramavinduet i opholdsstuen tegnet fra gulv til loft med en bred dør ud til en flisebelagt udsigtsterasse, men i det udførte projekt ender vinduespartiet med at stå på en lav brystningsmur uden døre. Årsagen til denne ændring er, at man vil være nødt til at afgrave en del af terrænet for at skabe en direkte forbindelse mellem stuen og terrassen. En terrasse vil ligeledes kræve nivellering af store mængder jord, og ideen opgives derfor. I sidste ende sejrer naturen over mennesket, der må tage vejen udenom via hoveddøren eller en klatretur igennem det eneste smalle vindue, der kan åbnes i den store glasfacade. En lille trærist, sat i lyngen under vinduet, er den eneste indrømmelse til noget, som i stedet kan ligne moderne brugsmæssig komfort.

Også udvidelsen i 1981 afviger fra skitseprojektet, og igen sker afvigelsen under hensyntagen til stedets kvaliteter. Mens tilbygningen i 1969 planlægges ved husets sydvestlige hjørne, hvor den vil kunne ses på stor afstand, bygges den nye fløj nord for huset – en beliggenhed, der ikke påvirker det flade land ved åløbet. Samtidig har udvidelsen bag huset den fordel, at den, set fra ankomstpladsen, ikke blokerer for kigget til det åbne landskab mellem træerne.

Det mest vidtgående eksempel på den ydmyge tilgang til stedets naturkabte vilkår ses også i forbindelse med udvidelsen, hvor der hyres folk til at grave grunden ud ved håndkraft. Dermed undgår man, at der kommer store maskiner ind i området, hvilket ville kræve fældning af flere træer end højst nødvendigt samt komprimere jorden med fare for at beskadige vegetationen.

I hovedhuset er pladsen mellem forstuen og tegnestuen udnyttet til både skabsgang og badeværelse. Også disse skabe tilhører M160-serien.

Materialerne

Råt men stilfærdigt

I valget af materialer til sit hus lader Thyrring sig lede af tanken om, at alt skal stå så rå og ubehandlet som muligt. Materialerne er beton, gasbeton, træ og eternit, som kan klare lidt af hvert og med almindeligt slid kun bliver mere karakterfulde. Som eneste undtagelse fra dette princip er alle vinduer og døre samt udvendigt træværk malet svenskrødt: En farve, der harmonerer godt med de øvrige materialer og samtidig kontrasterer smukt med de grønne omgivelser. Gulvfladen af beton er underdelt i felter af forskellige formater ved hjælp af trælistor indstøbt i slidlaget. Til grund for dette linjespil ligger et kvadratisk modulnet på 50 x 50 centimeter, der udspringer i facadernes vinduesåbninger. Mange linjer er dog udeladt, og enkelte forskudt et halvt modul, så der opstår et uregelmæssigt rasternet. Ideen med den tilsyneladende tilfældige rytme ses også i køkkenets bræddbeklædning i afvekslende bredder samt i pergolaen på husets nordside, hvor overliggerne delvist følger betongulvets lunefulde net af trælistor.

Også i husets faste inventar efterstræbes det rå og stilfærdige. Gitrene foran radiator-nicherne og beklædninger i køkkenet er oprindeligt ubehandlede ru træplanker, men af praktiske grunde males de dog senere. De eneste andre malede overflader ses på de indbyggede skabe i dæmpede toner af okker og sand, som harmonerer fint med de øvrige materialer. Disse skabelementer tilhører MI60-systemet, som Thyrring selv udvikler for det lokale firma Midtjysk Inventarindustri. På et tidspunkt erstattes det oprindelige, spartanske køkken med hvide og grå MI60-elementer, hvoraf overskabene på begge sider har låger med glas, så den visuelle kontakt mellem køkkenet og opholdsstuen opretholdes. I udvidelsen fra 1981 ses flere MI60-skabe med fronter i forskellige farver.

Pergolaen ved husets ankomstråde formidler overgangen mellem huset og naturen.

Hovedhusets opholdsstue i Poul Erik Thyrrings tid.

Industriel romantik

I Thyrrings hus er de to mest fremherskende materialer gasbeton indvendigt og eternitplader udvendigt. Det er masseproducerede katalogvarer, som man ikke umiddelbart forbinder med landlig idyl, men i Arnborg indgår de i et vellykket samspil med naturen omkring huset. I modsætning til for eksempel træ, tegl eller natursten er der ikke knyttet nogen kulturhistorisk patos til disse materialer – de står ved, hvad de er: simple industriprodukter. I lighed med naturen rundt om huset gør disse materialer ikke stads af sig selv, og netop derfor passer de så godt i disse omgivelser.

Hvis man ikke ved bedre, går man ud fra, at huset har massive, bærende mure af gasbeton, men i realiteten er der tale om en tynd skalmur, dér hvor de gamle ydervægge er genbrugt. Husets indvendige vægge fremstår i gasbeton. Oprindeligt står murene ubehandlede og harmonerer dermed perfekt med de gråbrune betongulve og det groft pudsede loft, men før festlighederne ved den ældste søns dåb i 1971 beslutter Karen og Poul Erik dog, at væggene skal stryges med kalk for at lysne det store rum lidt op. Maleren, der hyres til at udføre arbejdet, mener, at det må være en misforståelse med en så primitiv behandling og begynder på eget initiativ at male væggene med hvid akrylmalning. Da parret kommer hjem, er bestyrtelsen stor, men væggene er ikke til at redde. Det konstateres hurtigt, at den porøse gasbeton ikke kan afrensnes uden at ødelægge overfladen, og der er ikke andet at stille op, end at lade maleren færdiggøre sit velmente forehavende.

Hovedhuset. Bag den brungrå halvmur gemmer sig en trappe ned til den lavere stue.

Restaureringen

Da Realdania By & Byg i 2021 overtog Poul Erik Thyrrings eget hus, stod huset stadig med de oprindelige og intakte bølgeeternitplader. Pladerne indeholdt dog asbest, og da pladerne skulle nedtages for at kunne restaurere facadens træværk og udskifte isoleringen, blev de gamle plader udskiftet med nye og lignende plader uden den giftige asbest.

Inde i huset stod afrensning af den uønskede plastikmaling fra 1971 højt på ønskelisten, da restaureringen blev påbegyndt. Ikke alene dækkede plastikmalingen for gasbetonstenenes konturer og stoflighed; tidens tand havde også gulnet væggene kraftigt.

Som Poul Erik Thyrring selv havde konstateret, er det dog ikke så lige til at fjerne plastikmaling. Flere metoder blev derfor testet på et lille stykke af væggen, og ved hjælp af både kemi og vand lykkedes det at befri væggene for deres plastikindpakning. Væggene er efterfølgende blevet påført en kalkmaling, som ikke smitter af, men alligevel besidder kalkens matte karakter, som fanger lyset og lader stenedes overflade stå frem.

Banebrydende bølgeeternit

I modsætning til gasbetonen, der i efterkrigsårene er et populært materiale til enfamiliehuse, er Thyrrings brug af bølgeeternitplader anderledes banebrydende. Det største og mest anvendte plademål i facaden er standardpladen på 117 x 102 centimeter af typen B5. Detaljeringen af facaden demonstrerer med al tydelighed, at der er tale om en skærm løsgjort fra de bærende konstruktioner. Når man bevæger sig langs facaderne, kan man kigge bagom eternitten, ligesom man tydeligt ser montageskruerne. Materialets industrielle udstråling står i skarp kontrast til de bagvedliggende rødmaledede underlagsbrædder, hvis rasternet giver associationer til bindingsværk. Også vandspyerne, dvs. afløbsrørene, der afvander det skjulte tag, giver associationer tilbage i tiden, hvor vandspyere var del af en bygningsudsmykning, ofte dekoreret eller camoufleret som fabeldyr. Helhedsindtrykket nærmer sig senbarokkens manierisme, men her udført i asbestholdig fibercement i stedet for poleret marmor.

Inspirationen til facaden finder Thyrring formentlig i industribyggeri som Bellahøj Kobbelstation i København (arkitekt Hans Christian Hansen, 1961-68) eller fabrikken for Dansk Salt ved Mariager Fjord (arkitekt Preben Hansen, 1963-66), hvor bølgeeternit er anvendt ganske uortodokst som facademateriale. En anden oplagt påvirkning er Herning Højskole (arkitekterne Viggo Møller-Jensen og Tyge Arnfred, 1959-62), hvor værelsestårnet er beklædt med bølgeplader af aluminium.

Indenfor dansk boligbyggeri kan man med en vis ret sige, at Thyrring er pioner i anvendelsen af bølgeeternit som facadebeklædning. Først i slutningen af 1970'erne begynder eternitten for alvor at dukke op på boligens

Poul Erik Thyrrings brug af bølgeeternitplader var banebrydende. Inspirationen fandt han bl.a. i industriens arkitektur.

facader i projekter fra en ny generation af tegnestuer. Thyrrings eget hus bliver aldrig publiceret i fagpressen, men bliver dog vist i reklamer for firmaet Dansk Eternit, og ad den vej får det angiveligt en vis efterklang blandt arkitekter. Et byggeri, der næsten kun kan være inspireret af Thyrrings hus, er Solbjerg Have på Frederiksberg (Fællestegnestuen, 1977-80). Facaderne på det store bolig- og institutionsbyggeri er en let forenklet kopi af huset i Arnborg, hvor selv de svenskrøde brædder går igen. Sagsarkitekter på dette byggeri er Viggo Møller-Jensen og Tyge Arnfred, der med Herning Højskoles tårn givetvis ansporer Thyrring til bølgepladerne på sit eget hus. Hermed slttes inspirationens kredsløb på smukkeste vis.

Poul Erik Thyrrings hus opføres over et årti. Den konsekvente brug af bølgeeternitplader på et rødt træskelet giver de tre bygningsvolumner et helhedspræg.

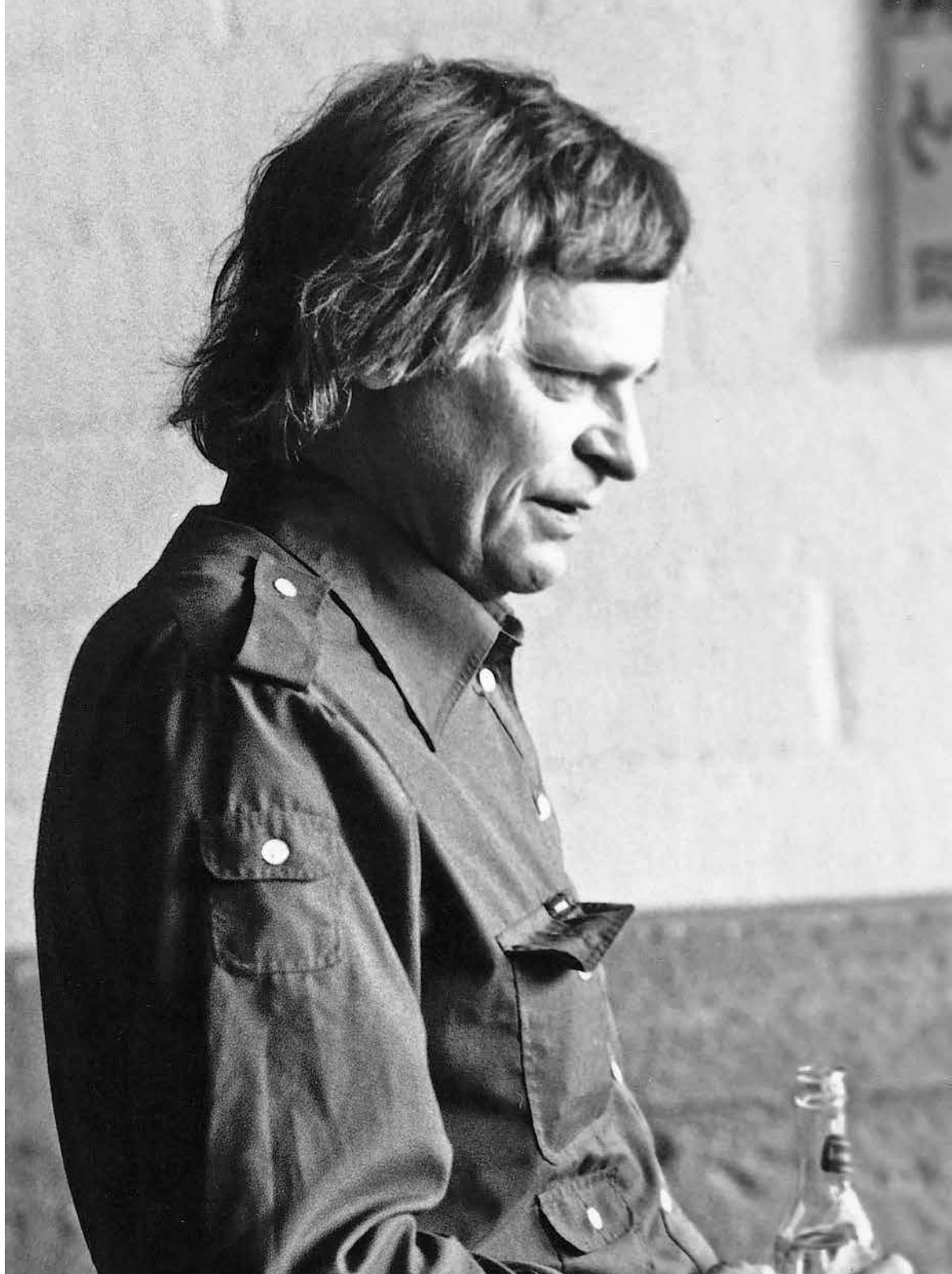
Herning Højskole med det imponerende tårn. Højskolen blev tegnet af arkitekterne Viggo Møller-Jensen og Tyge Arnfred i 1959-62.

Beton og bevægelse

Arkitekten og brutalismen

Hvis man vil placere Poul Erik Thyrrings hus i en arkitekturhistorisk epoke, må det blive brutalismen. Denne ret diffuse arkitekturretning opstår i England i første halvdel af 1950'erne, hvor den engelske arkitekturkritiker Reyner Banham identificerer de tre vigtigste kendetegn, der definerer en bygning som brutalistisk: let genkendelig helhed, eksponerede konstruktioner samt rå, ubearbejdede materialer. Det første kriterium betyder, at arkitekturen bør indeholde et billedsprog, der taler direkte til menneskets følelser og defineres af sociale strukturer snarere end af ydre kendetegn. Det er altså ikke kun formelle lighedspunkter, der forener brutalismen til en stil, men i lige så høj grad en etisk holdning bag arkitekturen. Brutalismen er dermed både en stil og en bevægelse, der gør op med senmodernismens asketiske pænhed og den småborgerlige kultur, som spejler sig deri.

Hvis man sammenholder Thyrrings eget hus med Banhams tre brutalismekriterier, scorer det ganske godt. Det første krav efterkommes til punkt og prikke, da bygningen klart opfattes som en helhed, og det første indtryk af huset umiddelbart skaber associationer. Når man bevæger sig indenfor, befinder man sig i ét stort, åbent rum uden adskillelser men dog med rolige kroge og forskellige stemninger. En social arkitektur med en stærk etisk holdning.

Med det andet kriterium, de eksponerede konstruktioner, kommer huset til kort, hvilket nok skyldes, at der er tale om transformation af en eksisterende bygning. Det eneste sted, hvor de bærende konstruktioner kommer til udtryk, er i baldakinen over panoramavinduet mod syd. Her prikker de syv nye spær over opholdsstuen ud igennem bræddeinddækningen som en minimal markering af, at huset faktisk har en tagkonstruktion bag de højt optrukne facader.

Denne løsning har øjensynligt ikke været holdbar, for senere er spærenes ender fjernet på grund af begyndende råd. Med det tredje kriterium scorer huset igen højt, idet de benyttede materialer er rå, og hver især anvendt på deres egne præmisser. Især beklædningen af bølgeeternit viser meget tydeligt, at der er tale om et simpelt industriprodukt.

Vægge af præfabrikeret gasbeton strøget med kalk. Et gulv af støbt beton med forskydningslister. En halvmur af in-situstøbt beton med mærker af forskallingsbrædder. Og hertil svenskrødt træværk.

En følsom brutalist

Alle de mennesker, der har kendt Poul Erik Thyrring, og hvis vidnesbyrd danner basis for denne publikation, beskriver ham som en varm og omgængelig person – rar at arbejde sammen med på trods af en kompromisløs indstilling og et yderst følsomt gemyt. Han kommer til verden den 29. oktober 1930 i Århus som søn af Elise Marie Thyrring og toldforvalter Hans Peter Jacobsen, men vokser op i forskellige jyske købstæder på grund af faderens arbejde ved

På gulvet ved spisepladen ved køkkenet har årtiers skrاملen med stole skabt synlige mærker i betongulvet. En patinering, der vidner om det levede liv.

skiftende toldkamre. Han tager matematisk studentereksamen i 1951 og påbegynder herefter studierne ved Kunstakademiets Arkitektskole i København. Inden han tager afgang i 1956, bliver han ansat på arkitekturparret Eva og Nils Koppels tegnestue, hvor han hjælper med projekteringen af Langeliniepavillonen i København (1953-58).

At Poul Erik er en talentfuld ung mand understreges af, at han på arkitektskolens anbefaling i 1957 får et stort stipendium af Danmark-Amerika-Fondet til et års studieophold i USA. Han tilbringer efterårssemestret på Michigan Institute of Technology i Boston og påbegynder derefter en rundrejse gennem hele USA. Efter en afstikker til Mexico besøger han arkitekt Frank Lloyd Wright's tegnestue 'Taliesin West' i Arizona, hvilket bliver turens absolutte højdepunkt. Ved hjemkomsten fortsætter Thyrring på Koppels tegnestue, der vokser eksplosivt efter Nils Koppels udnævnelse til Kongelig Bygningsinspektør i 1957.

H.C. Ørsted Institutet [1957-64]
i København. Bygningerne er
de første offentlige bygninger
i Danmark med klare
brutalistiske træk.

Indgangspartiet tilbygningen
til Thyrrings eget hus er en
leg mellem ude og inde, hvor
uderummets eternitplader,
marksten og betonfliser er ført
med indenfor.

På Koppels tegnestue arbejder Thyrring tæt sammen med den jævnaldrende kollega Gert Edstrand på projekteringen af H.C. Ørsted Institutet (1957-64), der som Danmarks første offentlige bygning med klare brutalistiske træk kan ses som en forøvelse til det senere Panum Institutet (1966-86). Makkerskabet fører til et fast samarbejde om deltagelse i arkitektkonkurrencer, hvilket fører til gode placeringer, blandt andet for LO-skolen ved Helsingør. Ved siden af sliddet ved tegnebordene er der også tid til en smule privatliv, og i sommeren 1959 bliver Poul Erik gift med Ulla, som han senere køber grunden ved Arnborg med. Parret flytter sammen i en toetagers lejlighed i Søllerød Park, et smukt boligbyggeri tegnet af Koppel, hvor næsten hele deres medarbejderstab på det tidspunkt bor.

Et årti på egne ben

På trods af de spændende opgaver hos Koppel får Thyrring og Edstrand mod på at stå på egne ben, da de vinder førstepræmien i konkurrencen om Birkerød Idrætspark i 1960. Begge siger optimistisk deres stillinger hos Koppel op og arbejder nu på fuld tid i deres eget firma. Da idrætsparken bliver udskudt i flere år, overlever de unge arkitekter på præmieindtægter fra konkurrencerne. For at holde omkostningerne nede, drives tegnestuen i Ulla og Poul Eriks lejlighed, mens sekretariatet styres af Gerts kone, Bodil, fra deres lejlighed i en af de andre blokke i Søllerød Park.

Om samarbejdet i de tidlige år

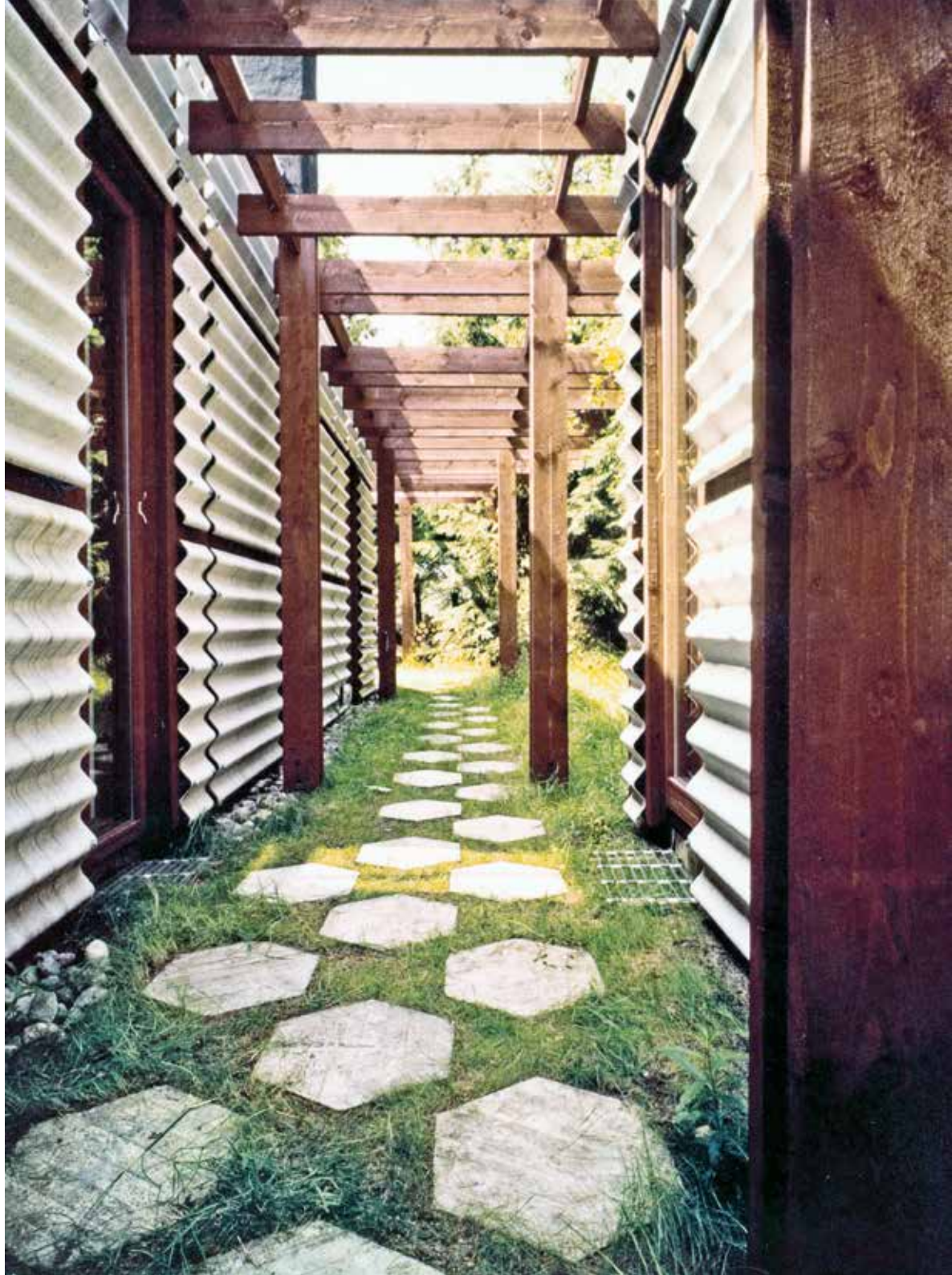
“Jeg husker en påske, hvor vi lå og tegnede et konkurrenceforslag op på gulvet – hver dag fra morgen til sen aften – fordi Poul Erik havde sat sig i hovedet, at det ville være flot med en og kun én lang tegning! Vi tegnede med fri hånd med skitserne som underlag og til sidst gik turen til firmaet Elektra, der tog sepialystryk i tegningens fulde 5-6 meters længde. Jeg er ikke i tvivl om, at vore rygge fik det første knæk ved den lejlighed.

Hvor jeg vistnok var den snusfornuftige, var Poul Erik den kompromisløse, der forfulgte problemerne til den lyse morgen og holdt fast ved ideerne, såvel de fikse som de mindre fikse. Skulle der være højt til loftet, blev der vitterligt højt, og skulle der underdrives, blev der også det.”

Arkitekt Gert Edstrand

Foto: Hovedkontoret for Jydsk Grundejer-Kreditforening

Thyrrings eget hus med overgangen mellem mellem annekset og hovedhuset før den lille mellembbygning og drivhuset på bagsiden af huset blev opført.

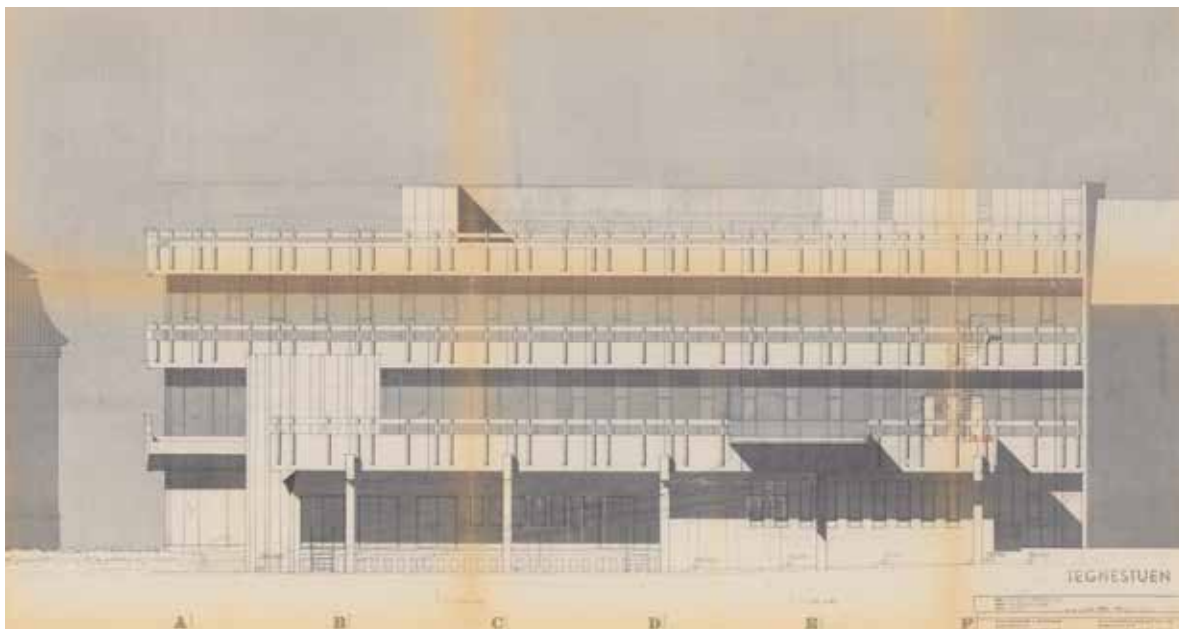

Det hårde arbejde lønner sig, og i de næste fem år bliver det til endnu tre førstepræmier, fire andenpræmier, seks tredjegræmier samt mindst lige så mange indkøb. Den næste konkurrence, som Edstrand og Thyrring vinder i 1961, er hovedkontoret for Jysk Grundejer-Kreditforening i Herning, hvortil kun jyske arkitekter er inviteret. Derfor allierer de sig med en lokal tegnestue, som de udfører projektet sammen med i 1963-66. Det bliver en meget fornem kontorbygning, som i sin hovedform og interiører er et barn af den elegante senmodernisme, mens det ydre med den bastionslignende underetage søger i nye retninger. Næste vinderprojekt er Odder Rådhus i 1964, som dog aldrig kommer til udførelse. Heldigvis er dette ikke tilfældet med den sidste førstepræmie i 1966, boligbebyggelsen Grønnedalsparken i Skanderborg. De 400 lejligheder og rækkehuse opføres i 1968-75 i præfabrikerede betonelementer i en gennemført brutalistisk detaljering.

Arbejdet med konkurrencerne suppleres med private småopgaver såsom en udvidelse af butikscentret ved Søllerød Park og en stor villa på den eksklusive Mosehøjvej i Gentofte. Den stigende arbejdsbyrde bliver for omfattende til Søllerød Parks små lejligheder, og fra 1962 etablerer Edstrand og Thyrring tegnestue i Hørsholm, hvor medarbejderstaben vokser støt til ti ansatte. En

Det sundhedsvidenskabelige fakultet for Københavns Universitet, Panum Institutet. Bygningen bliver tegnet af KKET og opført 1971-86.

Tegning af varehus for Schou-Epa til filial i Herning. Bygningen er streng betonbrutalisme og opført i 1968.

vigtig bygherre bliver varehuskæden Schou-Epa, for hvem Edstrand og Thyrring tegner filialer i Herning og Horsens samt ved Nørrebro Station i København. Herning-filialen er en bygning af sande storstadsproportioner, hvor den strenge betonbrutalisme på interessant vis kontrasterer med de udbudte varers banalitet. Nørrebro-filialen er ligeledes stærkt brutalistisk, men her er det især betonelementernes ekspressive tektonik, der slår tonen an.

Med og mod strømmen

Selvom Edstrand og Thyrrings firma efter små ti år er ganske veletableret, beslutter de at fusionere deres tegnestue med Eva og Nils Koppels under navnet 'KKET' fra 1968. Initiativet til fusionen kommer fra Koppel, hvis tegnestue har udviklet sig til at være Danmarks største, og som kongelig bygningsinspektør har firmaet netop fået til opgave at projektere det nye sundhedsvidenskabelige fakultet for Københavns Universitet, Panum Institutet. Det er en udfordring, som Edstrand og Thyrring ikke kan sige nej til, og som sagsarkitekter går de i gang med Panum-projektet, der kommer til at strække sig over de næste 18 år.

Kort efter KKET's opstart møder Poul Erik sin nye samlever, Karen, der netop er blevet ansat på Panum-projektet, hvor hun koordinerer samarbejdet

“ Om kompagniskabet KKET

“Eva og Nils havde dengang ca. 90 medarbejdere, og vi var en halv snes. Det ulige størrelsesforhold bekymrede os ikke. Poul Erik og jeg så en chance for at komme til at arbejde med store og langtrækkende projekter, mens Eva og Nils så en styrkelse af tegnestuens ledelse og kapacitet. Alligevel var det ikke altid let. Det indarbejdede team fra DtH kunne naturligvis ofte henvide til, at ‘sådan plejer vi at gøre’, mens Poul Erik og jeg havde den indstilling, at næste gang altid var en ny og anderledes udfordring.”

Arkitekt Gert Edstrand

Foto: Panum Institutet

med de tekniske konsulenter. Karen er datter af en trikotagefabrikant fra Ikast, hvilket forstærker Poul Eriks bånd med det midtjyske, men samtidigt betyder fusionen med Koppel, at fokus i stigende grad ligger i København. Efter fuldendelsen af Panum-generalplanen i 1971, føres projektet videre af Edstrand i den langstrakte udførelsesfase, mens Thyrring bliver ansvarlig for Københavns Universitet på Amager (KUA, 1971-79). Også Direktoratet for Toldvæsenet (1972-79) ved Københavns havnefront er han med til at give en stærk arkitektonisk form. Desuden arbejder han på store konkurrenceprojekter såsom de nye universitetscentre i Roskilde (1970) og Ålborg (1975).

Fra 1973 slår den økonomiske stagnation hårdt igennem i Danmark, og KKET's store byggeprojekter rammes ikke bare af besparelser, men også af et markant omslag i samfundets opfattelse af den moderne arkitektur, der i stigende grad bliver lagt for had som værende menneskefjendsk. I KKET's produk-

tion kommer især KUA til at stå for skud, og for Thyrring er den unuancerede, til tider hysteriske debat om indeklimaet på Amager-universitetet utvivlsomt en stor belastning. I 1979 vælger han at trække sig som partner i firmaet og bosætter sig sammen med Karen og deres to sønner permanent i huset ved Arnborg.

Som genfødt jyde starter Thyrring her sin egen tegnestue, hvor han ernærer sig ved mindre boligbyggerier, småopgaver for Herning Centralsygehus og ikke mindst planen for den gennemgribende sanering af en bebyggelse i Søndergade i Herning, som gør det nødvendigt at ansætte en medarbejder. Desuden fortsætter han med at videreudvikle skabs- og køkkensystemet MI60. Poul Erik Thyrring driver firmaet, indtil han i foråret 1989 pludselig får konstateret kræft, og han dør hjemme i Arnborg den 1. august, kun 58 år gammel. Karen bliver boende i huset og værner om helheden, indtil hun i 2021 må flytte til et plejehjem i Herning.

Om kompagniskabet KKET

“Jeg tror heller ikke, at stemningen og holdningerne på den store tegnestue var i overensstemmelse med Poul Eriks natur. Når vi arbejdede alene sammen – for årtier siden – var der altid klassisk musik på grammofofonen samt masser af Gauloise i askebægeret, og for det musiske, nervefølsomme menneske, som Poul Erik var, blev den repeterende dagligdag, hvor overslag og tidsplaner var lige ved at blive det vigtigste, nok ikke lykken.”

Arkitekt Gert Edstrand

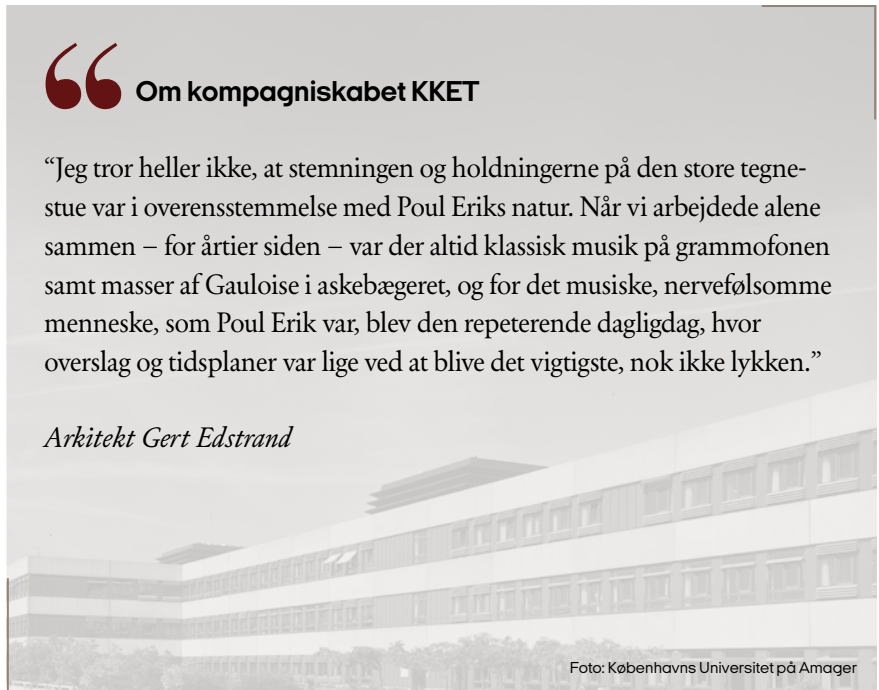

Foto: Københavns Universitet på Amager

**Brutalismen er en stil,
men i lige så høj grad en etisk
holdning bag arkitekturen:
Et opgør med senmodernismens
asketiske pænhed og
småborgerlige kultur.**

**Brutalisme
kommer af
det franske
béton brut:
Rå beton.**

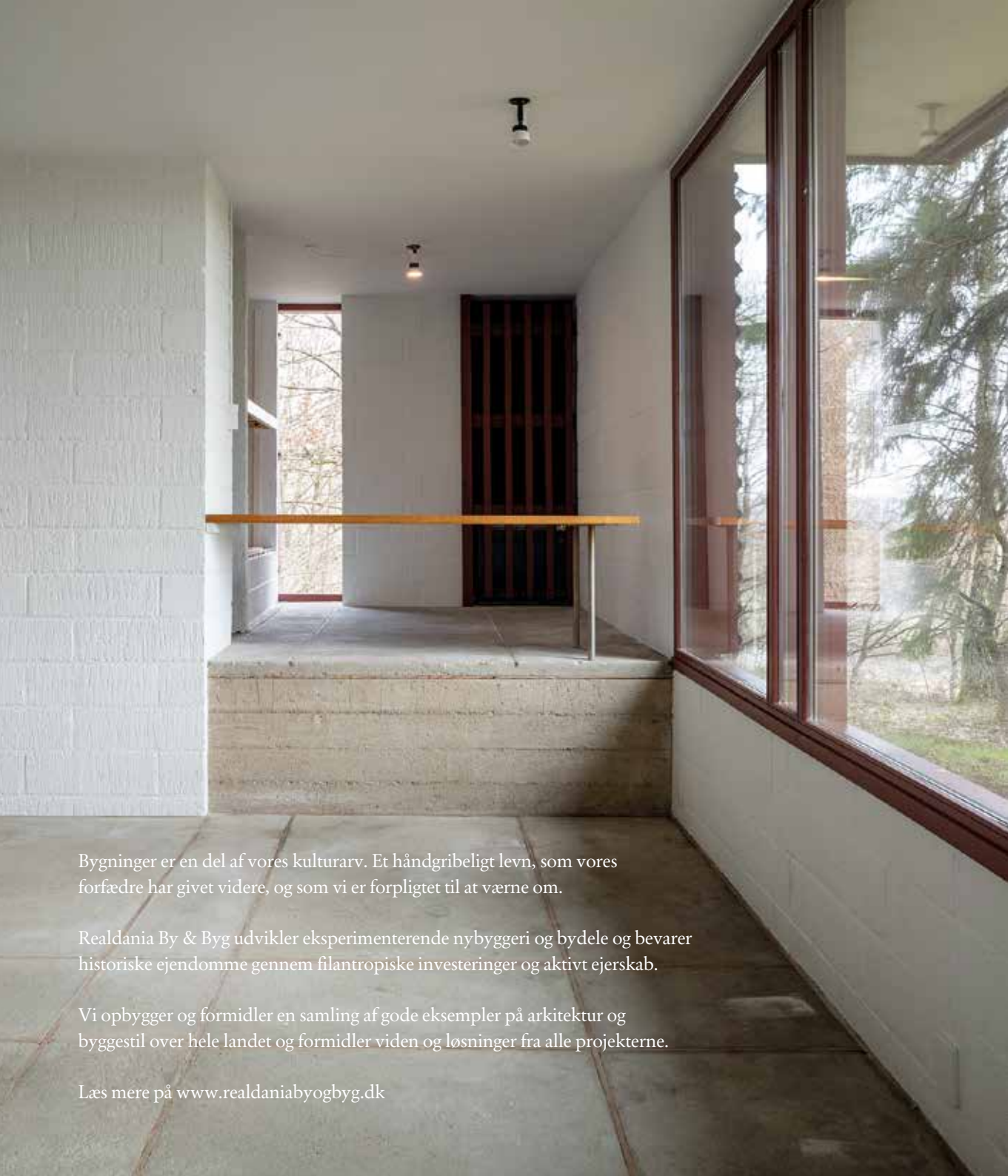

ARKITEKT POUL ERIK THYRRING

Poul Erik Thyrring (1930-1989) arbejdede i et fællesskab og for et fællesskab. Thyrring var ikke – som enkelte arkitektkolleger fra tidligere generationer – en mester med ‘et navn’. Poul Erik Thyrring var en arkitekt, der tegnede en retning for dansk arkitektur i efterkrigstidens Danmark. Sammen med arkitekterne Nils & Eva Koppel og Gert Edstrand stod Thyrring bl.a. bag værker som Panum Institutet i København, Københavns Universitet på Amager, hovedkontoret for Jydsk Grundejer-Kreditforening i Herning samt Direktoratet for Toldvæsenet i København.

“Jeg tror ikke, at stemningen og holdningerne på den store tegnestue var i overensstemmelse med Poul Eriks natur. Når vi arbejdede alene sammen – for årtier siden – var der altid klassisk musik på grammofofen samt masser af Gauloise i askebægeret og for det musiske, nervøfølsomme menneske, som Poul Erik var, blev den repeterende dagligdag, hvor overslag og tidsplaner var lige ved at blive det vigtigste, nok ikke lykken.”

Arkitekt Gert Edstrand, der arbejdede sammen med Poul Erik Thyrring i hele hans karriere

Bygninger er en del af vores kulturarv. Et håndgribeligt levn, som vores forfædre har givet videre, og som vi er forpligtet til at værne om.

Realdania By & Byg udvikler eksperimenterende nybyggeri og bydele og bevarer historiske ejendomme gennem filantropiske investeringer og aktivt ejerskab.

Vi opbygger og formidler en samling af gode eksempler på arkitektur og byggestil over hele landet og formidler viden og løsninger fra alle projekterne.

Læs mere på www.realdaniabyogbyg.dk